

FERRAGUD, Carmel. *L'hospital, la dona i el capellà. Sant Andreu de Mallorca (1230-1445)*. Catarroja: Editorial Afers, 2022. 270 p. ISBN: 9788418618208

A parer nostre, aquesta obra d'aparició no recent mereixia una ressenya a la revista *Gimbernat*, tant pel tema i el seu interès, com per l'aportació que fa al coneixement de la història sanitària de Mallorca.

L'autor, Carmel Ferragud, Domingo (Algemesí, 1969), és membre de l'Institut Interuniversitari López Piñero i professor titular de la Universitat de València (UV). Especialista en història de la medicina i de la ciència medieval de la Corona d'Aragó, compta amb una llarga experiència en publicacions en aquest camp, entre les quals podem destacar, a més del llibre que ara ressenyem, *Una ciutat medieval en cerca de la salut (Xàtiva, 1250 – 1500)*, *La cura dels animals: Menescals i manescalia a la València medieval*, *Medicina per a un nou regne: el paper de la medicina i els seus practicants en la construcció del regne de València (s. XIII)*, *Medicina i promoció social a la Baixa Edat Mitjana (Corona d'Aragó, 1350 – 1410)*, i altres més, a part de la seva pròpia tesi doctoral i de nombrosos articles.

La publicació de Ferragud contempla tots els aspectes que es poden tractar en l'estudi de la història dels hospitals: des del punt de vista normatiu, estudiant els fonaments legals de la seva creació i funcionament; estructural, relatant la seva organització, i dinàmic, descrivint la seva vida quotidiana. Els aspectes que poden considerar-se rellevants en la seva investigació es refereixen a factors institucionals, arquitectònics, de funcionament intern i d'evolució històrica, a les seves relacions amb la societat, a l'estudi de grups d'assistència tant mèdica com d'una altra índole, a l'economia o a les seves relacions amb la història local i la vida quotidiana. Connectar aspectes específics de la realitat mallorquina medieval amb algunes de les grans qüestions de la història de la medicina i l'assistència és un dels punts forts de l'obra.

A l'edat mitjana la pràctica de la iatroteologia va incloure com a millor assoliment l'obertura dels hospitals d'origen monacal com a centres

d'acolliment per a pelegrins. Molts d'ells van anar adquirint més caràcter mèdic amb el pas del temps i la necessitat.

La dona “hospitalària” podríem assegurar que va iniciar la seva activitat assistencial a Ciutat de Mallorca a la baixa edat mitjana en uns quants hospitals. En tots hi ha documentada una important presència femenina que exercia diverses activitats en aquelles dependències sanitàries: encarregades de la cuina, serventes, ajudantes sanitàries i dides. Aquestes institucions eren assistides econòmicament per la Procuració Reial (tresoreria) i afavorides en algunes festivitats anuals amb almoines.

A Mallorca, entre els segles XIII i XV van existir en diverses localitats fins a 26 hospitals. El primer de què es té notícia a Mallorca és el de Sant Antoni de Viana, fundat el 1230 per Jaume I, amb la donació que va fer a favor de Pere de Teça. Sembla que una de les raons de la seva fundació va ser combatre l'*ignis sacer* o foc de Sant Antoni. Els seus efectes devastadors consistien fonamentalment en necrosis de les parts acres del cos, secundàries a la vasoconstricció i l'alteració de la neurotransmissió; l'ergotisme provocat per la ingesta de pa elaborat amb farina de sègol contaminat per un fong paràsit del gènere *Claviceps* (*Claviceps purpurea*), amb la consegüent amputació fins i tot dels quatre membres. Avui sabem que rere aquest foc s'inclouïen molts processos infecciosos de les extremitats.

L'Hospital de Sant Andreu o de Santa Eulàlia, fundat per Nunó Sanç (c. 1190-1241 o 1242) en data 16 de gener de 1234, és el segon conegut a Ciutat. En 1456, mitjançant reial privilegi d'Alfons I de Mallorca i V d'Aragó (1396-1458) i avançant-se en cent anys a una cèdula de Carles I -que el 1546 va obligar a la unificació dels hospitals-, es va fundar l'Hospital General de Ciutat de Mallorca, que unificava la majoria de petits hospitals existents, entre ells el que és motiu del llibre editat.

L'obra de Ferragud està estructurada en sis capítols i unes conclusions, a més d'un apèndix documental, moltes i interessants notes a peu de pàgina i una bibliografia molt completa. En el primer introdueix el tema “*L'hospital medieval en el mirall literari*”, en què descriu els diversos centres fundats durant aquesta època. En el segon descriu “*La fundació de l'hospital de Sant Andreu en el context hospitalari mallorquí*” i presenta el personatge que el va fundar, el comte Nunó Sanç, del qual existeix un rastre documental

abundant. El tercer capítol, que hom pot considerar nuclear, fa referència a *“Les dones, clergues i espunyats: la gestió de l’hospital”*. Hi introdueix Sibil·la, la dona que va dirigir i va mantenir l’hospital durant anys, a qui considera una hospitalera exemplar. Serà el fil conductor del llibre. Entre 1342 i 1343 Jaume III va posar al capdavant de l’hospital el matrimoni Bartomeu Despou i Sibil·la. Era habitual que a la Corona d’Aragó els nosocomis fossin regentats per matrimonis. A la mort del seu primer marit, el 1344, va continuar la seva labor fins que el 1373 Pere el Cerimoniós va concedir a Berenguer Cerdà, que havia perdut les mans a la guerra de Castella, l’administració de l’hospital. Sembla que durant el període que Sibil·la s’ocupa de l’hospital s’observa una gestió adequada, a pesar dels diversos plets amb els quals va haver de lluitar per a conservar la seva autoritat sobre la institució. L’autor sospita, atesos el seu tarannà i dedicació, que era beguina. Aquest moviment espiritualista postulava un cristianisme primitiu semblant al dels “bons homes” càtars. El capítol quart tracta sobre *“El registre material i el sosteniment de l’hospital”*. Hi exposa la seva ubicació al centre de la ciutat, l’estructura arquitectònica i els béns per al seu sosteniment. El cinquè capítol fa referència a *“Els professionals de la medicina i la medicalització de l’hospital”*; hi observem com, després d’una introducció en què ofereix una visió de l’estat de la medicina europea a l’època tardomedieval, descriu algunes nissagues de metges com els Julià, que participaren en la batalla de Lluçmajor -en què Jaume III perdé la vida- i treballaren a l’hospital. Les primeres notícies del personal mèdic a l’hospital provenen del plet de Sibil·la. Relata la seva forma de treballar i els seus ajudants, que a vegades van ser esclaus; aquest fet dona peu per fer una mera descripció de l’esclavitud a l’època. Apunta també els intents de la ciutat per millorar la salubritat de l’espai urbà. El sisè i darrer capítol descriu *“La població hospitalària: els pobres i els seus assistents”* i hi comenta que la fundació i finalitat primordial de l’Hospital de Sant Andreu va ser l’assistència als malats, pobres i nens orfes. El cens de persones assistents als diferents hospitals està ben documentada. Les dècades centrals del segle XIV van ser les més difícils, per circumstàncies d’epidèmies i conflictes armats. La política seguida per Pere IV i Joan I d’afavorir beneficiats externs va originar conflictes financers o personals que delmaren els béns de l’hospital.

Com diu Ferragud a les conclusions, amb aquest llibre ha volgut donar un protagonisme nuclear a la presència femenina, sovint desapareguda de la història. Descriu la vida d’un hospital de la baixa edat mitjana durant dos

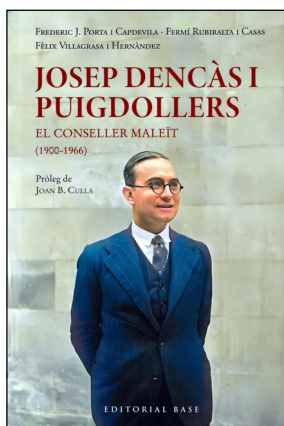
segles, que es pot extrapolar a la història de tots els hospitals d'aquesta època. L'experiència de l'autor en història de la medicina medieval fa d'aquesta publicació una important aportació; narra i mescla hàbilment la història universal i la local d'una forma erudita i amena a la vegada. El llibre és del tot recomanable per als historiadors i per a tothom. Val la pena recordar-lo.

© **Jaume Mercant i Ramírez**, 2025

European Medical Doctor. jmercant@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0003-2581-5196>

Aquest document està subjecte a una llicència Creative Commons

PORTA i CAPDEVILA, Frederic J.; RUBIRALTA i CASAS, Fermí; VILAGRASA i HERNÁNDEZ, Fèlix. Josep Dencàs i Puigdollers. El conseller maleït. (1900-1966). Barcelona: Editorial Base (Col·lecció Base Històrica; 198), 2024. 536 p. ISBN: 9788410131057

Qui havia de dir a Josep Dencàs i Puigdollers (Vic, 1900-Tànger, 1966), de família de farmacèutics catalanistes i catòlics arribats a Sant Andreu de Palomar el 1903, que seria probablement el governant català més maltractat per la historiografia, d'entre tots els que van participar en l'escenari polític del nostre país durant el període 1931-1936. De la seva

vida professional com a metge de família, com a activista separatista i com a conseller de Sanitat i Serveis Socials, i també de Governació, en els anys 1933 i 1934, tracta aquest llibre que signen els doctors en Història Fèlix Vilagrassa i Frederic Josep Porta, i en Ciència Política Fermí Rubiralta.

Segons el prologuista del llibre, el malaurat historiador J.B. Culla, “teniu a les mans la biografia -la primera biografia digna d'aquest nom- de qui va ser el gran boc expiatori de la política catalana entre 1931 i 1936: Josep Dencàs fou un estel fugaç, però d'intensa lluentor i amb un rastre que ha arribat fins als nostres dies, dins l'espai republicano-nacionalista d'aquell quinquenni tan excitant com convuls”.